

*До спеціалізованої вченої ради
Д 17.127.07 Класичного приватного
університету*

69002, м. Запоріжжя,
вул. Жуковського, 70б, ауд. 124

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора юридичних наук Пузирьова Михайла Сергійовича
на дисертацію Прасова Олександра Олександровича
«Кримінально-виконавчі засади забезпечення немайнових прав
засуджених до позбавлення волі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дисертації. За сучасних умов реформування (розвитку) пенітенціарної системи України під егідою Міністерства юстиції правовий статус засуджених як комплексна категорія кримінально-виконавчого права є одним із показників, що може свідчити про ефективність впровадження міжнародно визнаних підходів до поводження із засудженими й дотримання прав людини у сфері виконання та відбування покарань. У межах інституту правового статусу саме права засуджених постійно перебувають під пильною увагою як законодавця, так і правозастосувача, адже від ступеня їх дотримання в місцях несвободи залежить оцінка ефективності функціонування пенітенціарної системи як на національному (зокрема Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини в межах виконання ним функцій національного превентивного механізму), так і міжнародному (Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню) рівнях.

Невід’ємне місце серед прав засуджених до позбавлення волі, тобто в умовах суттєвого обмеження їх особистої свободи та пов’язаних із цим режимних обмежень, посідають саме немайнові права, тобто ті, які спрямовані на недоторканність внутрішнього світу людини і особистих інтересів та не мають економічного змісту. Це важливо в силу конституційних гарантій, за якими особа, засуджена до позбавлення волі, залишається громадянином України, тож їй належать всі права людини та громадянина, за виключенням обмежень, які пов’язані з фактом її засудження.

Додатково науково-практична потреба щодо розроблення кримінально-виконавчих засад забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі актуалізується в силу наведених О. О. Прасовим на стор. 19–20 дисертації стор. 1 автореферату фактів, що у процесі реалізації своїх немайнових прав засуджені особи стикаються зі значними складнощами, причинами яких є як недосконалість вітчизняного законодавства, так і інші проблеми (недостатність фінансування, зловживання працівників установ виконання покарань тощо). Як зазначається у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Рад України з прав людини за 2019 р. надійшло 3462 повідомлень у зверненнях про порушення прав засуджених у зв'язку з неналежним триманням в місцях несвободи. А на кінець 2020 р. звернень щодо порушення прав людини в місцях несвободи, зокрема і порушення кримінального процесуального законодавства України та норм міжнародного права у сфері захисту прав і свобод людини було подано 3 154.

За таких обставин дослідження у сфері захисту прав засуджених набувають стрімкого розвитку. Більше того, велика кількість наявних на сьогодні змін і доповнень до кримінально-виконавчого законодавства України щодо правового статусу засуджених, а також різних наукових публікацій (кандидатських дисертацій, наукових статей у фахових виданнях, тез доповідей на науково-практичних конференціях) із проблематики захисту прав засуджених потребують формування уніфікованого концептуального бачення на кримінально-виконавчі засади забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі, яке здатне забезпечити фундаментальне наукове дослідження рівня дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження *Прасова Олександра Олександровича «Кримінально-виконавчі засади забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі»* є своєчасною та важливою для побудови сучасного концептуального бачення кримінально-виконавчих засад забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі шляхом вироблення авторських пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація є першим (на рівні кваліфікаційної наукової праці на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук) спеціальним комплексним дослідженням у вітчизняній пенітенціарній науці кримінально-виконавчих засад забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі, здійсненого на підставі врахування змісту суміжних правовідносин, що виникають у цивільному, сімейному, трудовому праві в контексті регулювання

правовідносин за участю засуджених щодо забезпечення їх немайнових прав під час відбування покарання.

У дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені завдання та отримати ряд нових, важливих для науки результатів. Серед найбільш вагомих нових наукових положень, що містяться в роботі, слід виділити наступні.

Так, у *першому розділі* дисертації «Теоретичні засади дослідження механізму забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі осіб» (стор. 30–122) проаналізовано наукові положення та зроблено теоретичні узагальнення щодо визначення поняття та структури правового статусу людини і громадянина. З'ясовано основні тенденції в генезисі цього правового інституту, вказавши на те, що категорія «правовий статус» стала предметом самостійного наукового дослідження у вітчизняній науці на початку 70-х років минулого сторіччя. Після набуття Україною незалежності та визначення нової конституційної концепції взаємин держави і людини, тематика щодо правового статусу людини і громадянина отримала більш детальне опрацювання. Водночас дисертантом зауважено, що незважаючи на ґрунтовне дослідження даної проблематики, у юридичній літературі і дотепер не існує єдиного визначення поняття «правовий статус людини» («правовий статус особи»).

Серед іншого, автором виділено три основні позиції науковців щодо розуміння сутності правового статусу: 1) правовий статус розглядається як система прав, обов'язків та інших правових елементів людини, які спрямовані на її захист та охорону у державі; 2) правовий статус представляє собою нормативно визначену систему прав та обов'язків особи (тобто закріплену у Конституції та інших нормативно-правових актах); 3) правовий статус узагальнюється з роллю та значенням людини в суспільстві та державі (стор. 31–34).

Здобувачем відмічено, що в юридичній науці поняття «права людини» називають також фундаментальними правами та свободами, або ж – конституційними правами. Ця категорія визначається також поняттям «конституційно-правовий статус особи», або ж – «правовий статус людини і громадянина». Наведено структуру конституційно-правового статусу особи та його ознаки.

Правильно з методологічних позицій організоване дослідження дало дисертанту можливість узагальнити, що правовий статус людини і громадянина закріплено як в Основному Законі України, так і в інших вітчизняних законодавчих актах, зокрема в ЦК України, який також окреслює ряд прав, свобод, законних інтересів та обов'язків особи відповідно до Конституції

України, зокрема і особисті немайнові права фізичної особи, які є предметом рецензованого наукового дослідження (стор. 35–40).

Вивчення конституційних та цивільно-правових положень дозволило автору охарактеризувати поняття, сутність, ознаки та види особистих немайнових прав фізичної особи. Водночас дисертантом зазначено, що в юридичній науці виникають певні проблеми щодо визначення поняття правової природи особистих немайнових прав фізичної особи. Зокрема відстоюється позиція, що, оскільки перелік особистих немайнових прав передбачено у Конституції України, то вони мають конституційно-правову природу. З іншого боку Основний Закон України закріплює загальні засади правового регулювання суспільних відносин, які отримують більш детальний розвиток в галузевому законодавстві, зокрема – в цивільному. Незважаючи на те, що на законодавчому рівні поняття «особисті немайнові права» не визначається, аналіз дисертантом положень цивільного законодавства дозволяє можливість здобувачу виокремити основні ознаки таких прав, зокрема особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження а не за законом; вони не мають економічного змісту та є тісно пов'язаними з фізичною особою, оскільки фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути їх позбавлена; такими правами фізична особа володіє довічно (стор. 40–50).

Шляхом доктринально-правового аналізу визначено особливості правового статусу осіб, засуджених до позбавлення волі, зокрема дисертантом зроблено висновок, що у період відбування покарання засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, визначеними Основним Законом України, за виключенням встановлених законодавством обмежень, пов'язаних з фактом їх засудження. Загальні права, свободи та інтереси засуджених осіб регулюються положеннями Конституції України, КВК України, а також нормами цивільного, адміністративного, трудового, сімейного законодавства. Спеціальні права та обов'язки засуджених регламентуються нормами кримінально-виконавчого законодавства (стор. 50–67, 352).

Із позиції авторського наукового пошуку заслуговує виокремлення дисертантом окремих проблем забезпечення особистих немайнових прав засуджених до позбавлення волі, серед яких: 1) недосконалість вітчизняного законодавства; 2) недостатність фінансування; 3) зловживання адміністрацією установ виконання покарання; 4) непоодинокі випадки порушення особистих прав засуджених, зокрема таких як право на свободу пересування, на отримання інформації, на побачення, на гуманне ставлення та на повагу людської гідності; 5) порушення прав щодо моменту початку та закінчення обмеження прав і свобод засуджених; 6) проблеми етапування засуджених до місця відбування покарання (відсутність відповідних умов транспортування, недотримання санітарно-гігієнічних норм, норм харчування; етапування

засуджених осіб, хворих на туберкульоз, здійснюється разом з іншими засудженими тощо); 7) випадки антисуспільної, протиправної поведінки засуджених, що завдає шкоди суспільству, суспільним відносинам або окремій особі і є правопорушенням (стор. 67–108).

Із метою вдосконалення механізму захисту особистих немайнових прав осіб, засуджених до позбавлення волі, дисертантом запропоновано запровадження інституту представництва прокурором в суді інтересів засуджених, відповідно до якого належній реалізації засудженими процесуальних прав у цивільному та адміністративному судочинстві може сприяти інститут представництва, до якого відноситься й здійснювана прокуратурою представницька діяльність у суді, для чого, на думку здобувача, необхідно розширити коло підстав представництва прокурором в суді інтересів засуджених, передбачивши, зокрема, як підставу представництва прокуратурою у суді інтересів громадянина його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан (стор. 27, 110–118, 352).

У *другому розділі* дисертації «Особисті немайнові права і свободи осіб, засуджених до позбавлення волі» (стор. 123–199) автором за допомогою оригінального підходу до визначення проблем забезпечення права на життя осіб, засуджених до позбавлення волі (стор. 123–138), обґрунтовано, що порушення права на життя засуджених до позбавлення волі може бути пов'язане з порушенням його права на: безпечне для життя і здоров'я довкілля, охорону здоров'я та медичну допомогу. Виходячи з цього, дисертантом запропоновано основні напрями забезпечення права на життя засуджених осіб, а саме: приведення вітчизняного законодавства, щодо забезпечення та гарантій досліджуваного права, у відповідність до міжнародних стандартів; поліпшення фінансового та матеріально-ресурсного забезпечення сфери охорони здоров'я та матеріально-побутового забезпечення засуджених; посилення контролю за діяльністю кримінально-виконавчої системи (стор. 352–353).

Не менш значимим стало дослідження здобувачем проблем забезпечення права осіб, засуджених до позбавлення волі, на гуманне ставлення та повагу до їх гідності (стор. 139–152), за результатами чого запропоновано цінне в науково-практичному плані авторське узагальнення, що право на повагу до людської гідності та на гуманне ставлення засуджених включає в себе забезпечення таких осіб від: будь-якого приниження їх честі та гідності; жорстокого, нелюдського та такого, що принижує їх гідність, поводження; застосування покарань, які є жорстокими та нелюдськими; проведення над засудженими медичних, наукових чи інших дослідів без їх вільної згоди а також від катування (стор. 353).

Задля забезпечення права засуджених на спілкування з сім'єю та на створення сім'ї запропоновано низку змін до чинного законодавства

(КВК України, СК України, Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні) (стор. 152–174, 354–355).

Також дисертантом наведено особливості права на свободу пересування осіб, засуджених до позбавлення волі (стор. 174–188), з'ясувавши, що особа, засуджена до позбавлення волі, може реалізувати своє право на свободу пересування лише частково – в межах, передбачених законом. Автором зроблено висновок, що законодавче обмеження права на свободу пересування обумовлюється характеристикою осіб, засуджених до позбавлення волі, та їх поведінкою (стор. 353).

У контексті гарантування засудженим до позбавлення волі права на особисту безпеку на міжгалузевому рівні обґрунтовано необхідність закріплення у Цивільному кодексі України права на особисту безпеку фізичної особи, що, на думку дисертанта, усуне прогалину у законі та сприятиме максимально повному та ефективному гарантуванню людині, у тому числі засудженій до позбавлення волі, її особистої безпеки (стор. 188–195, 353–354).

У *третьому розділі* роботи «Соціальні та культурні немайнові права і свободи осіб, засуджених до позбавлення волі» (стор. 199–310) задля забезпечення права засуджених на медичну допомогу та охорону здоров'я запропоновано внести відповідні зміни до «Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі», а саме: пункт 13 першого розділу даного документу слід доповнити, зазначивши: «Відшкодування витрат, пов'язаних з наданням первинної медичної допомоги (у тому числі наданої обраним лікарем, зокрема: сімейним лікарем, лікарем інших спеціальностей, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я або іншими медичними працівниками, які працюють під їх керівництвом) здійснюється відповідно до вимог законодавства про охорону здоров'я» (стор. 199–229, 357–358).

Проаналізовано теоретичні та практичні особливості реалізації засудженими права на житло, що дало дисертанту можливість виявити низку проблем щодо порушення такого немайнового права, а також обґрунтувати, що для запобігання порушення права на житло засуджених необхідно розробити заходи взаємодії адвокатури та системи виконання покарань щодо налагодження правового інформування у місцях виконання/відбування покарання (стор. 229–239).

Ґрунтуючись на дослідженні вітчизняного законодавства та досвіду зарубіжних країн (стор. 239–260) зроблено висновок, що найбільш ефективним для місць позбавлення волі є навчання засудженого за дистанційною формою (для здобуття вищої освіти), для чого запропоновано обґрунтовані зміни й доповнення до кримінально-виконавчого законодавства України (стор. 356).

Не меншу наукову цінність порівняно з іншими результатами становить оригінальний авторський підхід до дослідження теоретичних та практичних проблем забезпечення права осіб, засуджених до позбавлення волі, на безпечне для життя і здоров'я довілля (стор. 260–273), за результатами чого дисертантом сформульовано такі важливі в науково-прикладному плані положення: 1) право засуджених до позбавлення волі на безпечне для життя і здоров'я довілля обмежується у виборі окремих благ життя, що обумовлено ізоляцією засуджених; 2) на безпеку довілля засуджених до позбавлення волі впливають результати життєдіяльності як самих засуджених, так й інших осіб; 3) відбування покарання на території промислових регіонів країни негативно відзначається на житті і здоров'ї засуджених до позбавлення волі; 4) стан здійснення засудженими до позбавлення волі права на безпечне для життя і здоров'я довілля характеризує становище дотримання права цих осіб на життя (стор. 356–357).

Із позиції наукової новизни здобувач підійшов і до такого немайнового права засуджених до позбавлення волі, як право на ім'я, розкривши його зміст (стор. 273–281). У цьому контексті заслуговує позитивної оцінки авторський висновок, а саме: під правом на ім'я особи, засудженої до позбавлення волі, необхідно розуміти її особисте немайнове право щодо володіння своїм іменем, його використання, а також право засудженого вимагати від оточуючих: звертатися до нього відповідно до цього імені; не порушувати його права на ім'я; у разі порушення такого права – вимагати його захисту. Особа, засуджена до позбавлення волі, не може реалізувати своє право на ім'я шляхом зміни останнього до моменту зняття або погашення судимості в установленому законом порядку (стор. 357).

Зважаючи на сучасні реформаційні процеси, що мають місце в пенітенціарній системі України та кримінально-виконавчому законодавстві автором продовжено науково-практичну дискусію навколо такого засобу виправлення і ресоціалізації засуджених, як суспільно корисна праця розглянувши право на працю в системі немайнових прав засуджених до позбавлення волі (стор. 281–300).

Дисертантом досліджено проблеми реалізації права осіб, засуджених до позбавлення волі, на листування, наголосивши, що, відповідно до чинного законодавства, кожна особа не тільки має право на листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію, також як і на спілкування інших формах, що не носять протизаконного характеру, а й на дотримання таємниці своєї кореспонденції (стор. 300–305).

Також із позицій виявлення проблем теорії і практики й вироблення шляхів їх розв'язання побудовано *четвертий розділ* дисертаційного дослідження «Спеціальні права, свободи та законні інтереси осіб, засуджених до позбавлення волі» (стор. 311–350), у якому найбільш цінними для нау

кримінально-виконавчого права, галузевого нормотворення й правозастосування є такі отримані дисертантом результати:

– адміністрація установи виконання покарань повинна забезпечувати засудженим належне матеріально-побутове забезпечення відповідно до кримінально-виконавчого законодавства України та в рамках державного фінансування витрат на таке забезпечення, а також – контролювати процес такого забезпечення та створювати для цього необхідні умови (стор. 315 дисертації, стор. 27 автореферату);

– право осіб, засуджених до позбавлення волі, на належне матеріально-побутове забезпечення не тільки ускладнюється у зв'язку з проблемами державного фінансування, а й через неправомірні (а іноді і злочинні) дії як адміністрації установ виконання покарань, так і інших осіб. Зважаючи на зазначене, наразі важливо забезпечити стабільний та ефективний механізм моніторингу дотримання прав засуджених, як особистих немайнових, так і спеціальних (стор. 359 дисертації, стор. 34 автореферату);

– під «зверненням» розуміється викладення особою в письмовій або усній формі заяви, пропозиції (зауваження) або скарги. Звернення повинні розглядатись і вирішуватись у місячний термін з дня їх надходження. Право на звернення осіб, засуджених до позбавлення волі, є взаємопов'язаним із загальними конституційними правами людини та громадянина, які належать будь-якій особі та закріплюються Конституцією України. Визначено порядок та суб'єктів такого звернення (стор. 318–327);

– обґрунтовано необхідність передбачити можливість безпосереднього використання засудженим виробів медичного призначення, необхідних для негайної ліквідації або попередження симптомів астми, приступів задухи чи бронхоспазму (стор. 334–335, 359 дисертації, стор. 34 автореферату);

– обґрунтовано необхідність внести зміни до ст. 134 КВК України, з метою ресоціалізації та заохочення засуджених, а саме – закріпити у зазначеній нормі положення, відповідно до якого засудженим, які тримаються у дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначній камері), забороняються тривалі побачення, водночас начальник установи, як виняток, з метою виховного впливу може надати короткострокове побачення таким засудженим з членами їх сім'ї та родичами (стор. 25, 344, 358 дисертації, стор. 5, 33 автореферату).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура дисертаційного дослідження, запропонована дисертантом, у цілому, є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до аналізу проблем забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі з формулюванням обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства та практики його застосування

органами і установами виконання покарань, судом та іншими інституціями. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, відповідно до плану дослідження, розкривається його об'єкт і предмет. Нові положення, висновки і рекомендації, що висуваються в дисертації, в роботі обґрунтовуються, у першу чергу, за допомогою цілої низки методологічних принципів та методів. Вміло застосована автором методологія наукового пошуку є традиційною для науки кримінально-виконавчого права й усього комплексу досліджень за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні автором використано широке коло міжнародних, законодавчих і наукових джерел, а також матеріалів практики. *Емпіричну базу дослідження* становлять: аналітичні та статистичні дані Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за період з 2002 р. по першу половину 2020 р.; Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС), Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора України за період 2010–2020 рр.; результати анонімного опитування 245 працівників правоохоронних органів, ДКВС, суддів, адвокатів, громадських активістів, працівників закладів вищої освіти Київської, Запорізької, Харківської областей щодо стану забезпечення немайнових прав засуджених та можливих перспектив у цій сфері.

Дисертант опрацював значний масив загальнонаукової та спеціальної літератури, нормативно-правових актів (416 найменувань). Поряд із працями з проблем кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права використано літературу з проблем теорії та історії держави і права, цивільного, сімейного, трудового права, а також наукові праці вчених інших країн.

Обґрунтованість власних наукових результатів підтверджується і тим, що автор робить висновки на підставі аналізу й порівняння поглядів і концепцій зарубіжних й вітчизняних науковців, вдало ілюструє їх результатами аналізу матеріалів практики. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Аналіз змісту роботи дозволяє, в цілому, позитивно оцінити структуру дослідження, вона достатньо повно розкриває мету та поставлені завдання, які знайшли своє відображення в авторських висновках. Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях.

Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах,

круглих столах (2011–2019 рр.), що в цілому свідчить про належний рівень її апробації.

Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційного дослідження, відображено у 30 працях, а саме: одноособовій монографії, 20 наукових статтях, з яких 18 статей опубліковано у фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 статті – у зарубіжних періодичних виданнях, а також 8 тезах доповідей на міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, а також 1 публікації, що додатково відображає наукові результати дисертації.

За змістом дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що містять 21 підрозділ, висновків, списку використаних джерел та шести додатків. Загальний обсяг дисертації становить 421 сторінку, з яких основний текст дисертації займає 363 сторінки.

Значимість результатів дисертаційного дослідження для практики протидії злочинності.

Практична значимість роботи полягає у тому, що рекомендації та пропозиції, сформульовані автором дослідження, мають прикладне застосування, використовуються або можуть бути використані у: *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для подальших досліджень кримінально-виконавчих засад забезпечення немайнових прав осіб, засуджених до позбавлення волі; *правотворчій діяльності* – при подальшому вдосконаленні законодавства України щодо забезпечення немайнових прав засуджених; *правозастосовній практиці* – як рекомендації щодо вдосконалення практичної правозастосовної діяльності в частині забезпечення немайнових прав осіб, засуджених до позбавлення волі (довідка про впровадження результатів дослідження в діяльність Державної установи «Біленьківська виправна колонія (№ 99)» № 408 від 09.10.2020; довідка про впровадження результатів дослідження в діяльність Комунарського районного суду м. Запоріжжя № 468 від 11.11.2020; довідка про впровадження результатів дослідження в діяльність Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя № 344 від 31.08.2020; довідка про використання результатів дослідження в діяльності приватного нотаріуса Запорізького міського нотаріального округу Абрамова М. О. № 254 від 06.07.2020); *навчальній сфері* – при викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (довідка про впровадження результатів дослідження в навчальний процес Класичного приватного університету № 780 від 16.11.2020).

Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення. Висновки і узагальнення, яких дійшов

автор, успішно можуть використовуватись і надалі у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній сферах та освітньому процесі.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації *Прасова Олександра Олександровича «Кримінально-виконавчі засади забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі»* як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час прилюдного захисту, зокрема:

1. Важливим компонентом дисертаційного дослідження є його мета, яка визначається відповідно до об'єкта та предмета дослідження, а відтак є орієнтиром усього процесу наукового пошуку здобувача. У рецензованій дисертації автор визначає метою дослідження «розроблення теоретико-правових засад механізму забезпечення реалізації засудженими до позбавлення волі своїх немайнових прав» (стор. 21 дисертації, стор. 2 автореферату). Ми погоджуємося з формулювання такої мети. Водночас автору дослідження бажано було б запропонувати власний методологічний інструментарій досягнення мети дослідження, присвятивши цьому окремий підрозділ.

2. Вивчення рукопису дисертації складає цілісне враження, що здобувач при формулюванні предмета дослідження використав підхід національного законодавця саме у кримінально-виконавчій галузі, а не кримінально-правовій, використавши родове поняття «засуджені до позбавлення волі», тобто вклавши в нього розуміння двох самостійних видів покарання: позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі. Така постановка питання не випадкова. Адже серед досліджуваних прав автор виділяє право на побачення. Тому цікаво почути думку дисертанта як практика. Чи не вважає він одним із недоліків чинного кримінально-виконавчого законодавства наявність у засуджених до довічного позбавлення волі права одержувати один раз на два місяці тривале побачення (абз. 3 ч. 5 ст. 151 КВК України), у той час як засуджені до позбавлення волі на певний строк мають право на аналогічну періодичність щодо тривалих побачень, знаходячись у дільниці ресоціалізації (одне тривале побачення на два місяці), і одне тривале побачення на три місяці, якщо знаходяться в дільниці посиленого контролю (ч. 4 ст. 110 КВК України). Адже відповідну позицію не вдалося віднайти у самій роботі. Тим більше, що одним із положень наукової новизни блоку «набуло подальшого розвитку» автор у тому числі зазначає обґрунтування позиції щодо порядку реалізації права на побачення (стор. 27 дисертації, стор. 6 автореферату).

3. Досліджуючи право осіб, засуджених до позбавлення волі, на особисту безпеку (стор. 188–195), дисертанту варто було б звернутися до аналізу

кандидатської дисертації «Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України» (2013 р.) та підготовленої на її основі однойменної монографії (2014 р.), виконаних І. О. Колбом.

4. На підставі конституційних положень (ст. 3 Основного Закону України) утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Зважаючи на це, а також дуалістичний характер кримінально-виконавчих правовідносин (суб'єкти виконання покарання з одного боку та суб'єкти відбування – з іншого), здобувачу слід було б більше уваги приділити (в ідеалі – на рівні самостійного підрозділу або розділу) суб'єктам забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі, а також питанням притягнення уповноважених осіб до юридичної відповідальності за нежиття відповідних заходів або неналежне ставлення до своїх обов'язків за цим напрямом.

5. У роботі проведено ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази України й ряду зарубіжних країн за напрямом забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі. Зважаючи на сучасні реформаційні процеси, постійні моніторингові візити до місць несвободи Міністерства юстиції України, під час прилюдного захисту дисертанту бажано озвучити позиції Європейського суду з прав людини та Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню щодо реалізації Українською державою кримінально-виконавчих засад забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі. Оскільки вивчення рукопису дисертації засвідчило, що практика Європейського суду з прав людини наведена лише стосовно забезпечення права осіб, засуджених до позбавлення волі, на медичне обслуговування та охорону здоров'я (стор. 201).

6. Робота набула би більш репрезентативного характеру, якщо б автор свої судження, гіпотези, висновки, аналіз правового регулювання підкріпив даними експертного опитування вчених, практичних працівників правоохоронних, правозастосовних і правозахисних організацій, суб'єктів відбування покарання (засуджених), узагальнив би отримані результати у виді аналітичних довідок, склав би порівняльні таблиці запропонованих змін до чинного законодавства тощо.

Перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта, яка, очевидно, буде продовжена під час прилюдного захисту. Але ці зауваження мають локальний, переважно дискусійний, характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація *Прасова Олександра Олександровича «Кримінально-виконавчі засади забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі»* містить нові наукові положення й науково обґрунтовані результати у галузі кримінально-виконавчого права, що у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані в роботі.

Викладене вище дає підстави для **остаточного висновку** про те, що дисертація та автореферат *Прасова Олександра Олександровича «Кримінально-виконавчі засади забезпечення немайнових прав засуджених до позбавлення волі»* відповідають вимогам пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент

Начальник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби,
доктор юридичних наук

М. С. Пузирьов

Підпис Пузирьова М. С. засвідчую
Завідувач сектора документального
забезпечення, архівної справи
та роботи зі зверненнями громадян
Академії Державної пенітенціарної служби

С. О. Прищепа

